

Hebt u nooit gelezen in de Schriften?

Een contextuele uitleg van Mattheüs 21,42-43

Jezus' gelijkenis over de slechte landbouwers uit Mattheüs 21,33-46 is in de kerkgeschiedenis geregeld ten nadele van het Joodse volk uitgelegd.¹ Jezus' woorden over het wegnemen van het koninkrijk zouden betekenen dat het oude Israël heeft afgedaan. Volgens Jezus zou Gods koninkrijk verschuiven van het Joodse volk naar de niet-Joodse volken. In hoeverre is deze uitleg terecht? In dit artikel zoek ik naar een antwoord op deze vraag.

Dit artikel is een exegetische studie naar de betekenis van Mattheüs 21,33-46, toegespitst op de uitleg van vers 42 en 43. Doel van dit onderzoek is antwoord geven op de vraag naar de betekenis van deze twee verzen in de context van de gelijkenis en het geheel van het evangelie naar Mattheüs en daarmee een bijdrage te leveren aan de bezinning op een christelijke houding richting het Joodse volk. Dit artikel geeft antwoord op de vraag: *wat is in de context van Mattheüs 21,33-46 en het gehele evangelie naar Mattheüs de betekenis van Jezus' woorden in Mattheüs 21,42-43 en welke implicaties hebben deze voor vragen met betrekking tot kerk en Israël vandaag?*

---

¹ Luther zegt in zijn preken over het evangelie naar Mattheüs over Mat. 21,42: "First, with the passage 'the stone that the builders have rejected', Christ wants to show the Jews that the time is coming in which the Gospel and the kingdom of Christ shall be taken from them and given to the Gentiles." Luther, *Works*, 120.

Calvijn schrijft in zijn harmonie van de evangeliën: "It was from the priests, no doubt, that the evil arose, but the people had already deserved, on account of their sins, to have such corrupt and degenerate pastors. Besides, the whole body was infected, as it were, by a similar malice to resist God. This is the reason why Christ denounces against all indiscriminately the dreadful vengeance of God; for as the priests were inflated with the desire of holding the highest power, so the rest of the people gloried on the ground of having been adopted. Christ now declares that God was not bound to them, and, therefore, that he will convey to another the honour of which they rendered themselves unworthy." Calvin, *Commentary*, 37.

Matthew Henry schrijft in zijn Bijbelcommentaar: "The kingdom of God was taken from the Jews, not only by the temporal judgments that befel them, but by the spiritual judgments they lay under, their blindness of mind, hardness of heart, and indignation at the gospel." Henry, *Commentary*, 1725.

Dick France noteert in zijn commentaar op het evangelie naar Mattheüs bij Mat. 21,43 dat dit vers duidt op een "solemn pronouncement, and there follows the most explicit statement in Matthew of the view that there is a new people of God in place of Old Testament Israel." France, *Matthew*, 310.

Graham Stanton noemt Mat. 21,43 "probably the clearest indication in the gospel of that the Matthean community saw itself as a separate and quite distinct entity over against Judaism." Stanton, *People*, 151.

Ulrich Luz schrijft in zijn commentaar op Mattheüs bij Mat. 21,43: "Thus in the context 'from you' refers initially to the Jewish leaders who are addressed. However, the idea of the entire nation of Israel is not far removed. [...] The entire nation is complicit in the death of Jesus so that, viewed from the end of the Gospel of Matthew, the loss of the kingdom that Jesus announces to Israel's evil leaders will have consequences for the entire nation." Luz, *Matthew 21-28*, 42.

Het zwaartepunt in dit artikel ligt bij de exegese. De implicaties met het oog op de vragen rond kerk en Israël zullen niet meer dan enkele voorzichtige conclusies zijn, die om een afzonderlijke nadere systematische bespreking vragen.

De opzet van dit artikel is als volgt. Na de tekst en context van Mattheüs 21,33-46 volgt een bespreking van genre en structuur, en een exegese van de perikoop. Op basis van deze exegese sluit dit artikel af met een antwoord op de vraag naar de betekenis van Jezus' woorden in Mattheüs 21,42-43 met het oog op de bezinning op een christelijke houding richting het Joodse volk.

Tekst

33. Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπος ἦν οἰκοδεσπότης ὃστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκεν καὶ ὄρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ὠκοδόμησεν πύργον καὶ ἐξέδετο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. 34. Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. 35. Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. 36. Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. 37. Ὑστερον δὲ ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ λέγων· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. 38. Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, 39. Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος καὶ ἀπέκτειναν. 40. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; 41. Λέγουσιν αὐτῷ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. 42. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· <i>Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστιν θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;</i> 43. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ καὶ δοθήσεται ἔθνει	Luister naar een andere gelijkenis. Er was iemand, een huisheer, die een wijngaard plantte. Hij zette er een omheining omheen, groef er een wijnpers in uit en bouwde een wachttoren. Hij verhuurde hem aan landbouwers en ging naar het buitenland. Toen de tijd van de vruchten naderde, stuurde hij zijn slaven naar de landbouwers om zijn vruchten te ontvangen, maar toen de landbouwers zijn slaven gegrepen hadden, sloegen zij de één, doodden zij de ander, en stenigden de derde. Opnieuw stuurde hij andere slaven, meer dan de eerste keer, en zij deden met hen hetzelfde. Ten slotte stuurde hij zijn zoon naar hen toe, terwijl hij zei: voor mijn zoon zullen zij ontzag hebben. Maar toen de landbouwers de zoon gezien hadden, zeiden zij onder elkaar: dit is de erfgenaam. Kom, laten wij hem doden en zijn erfenis houden. Toen zij hem gegrepen hadden, wierpen zij [hem] de wijngaard uit en doodden [hem]. Wanneer dan de heer van de wijngaard komt, wat zal hij met die landbouwers doen? Zij zeiden tegen Hem: hij zal die slechteriken een slecht einde bezorgen en de wijngaard verhuren aan andere landbouwers, die hem de vruchten op hun tijd zullen geven. Jezus zei tegen hen: hebben jullie nooit in de Schriften gelezen: <i>De steen die de bouwlieden verworpen hadden die is tot een hoeksteen geworden dit is door de Heere gebeurd en het is wonderlijk in onze ogen?</i> Daarom zeg Ik jullie dat het koninkrijk van God van jullie weggenomen zal worden en aan

	ποιούντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.	een volk gegeven dat de vruchten ervan voortbrengt.
44.	[Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν.] ²	[Wie op deze steen valt, zal verpletterd worden; en op wie hij valt, die zal hij vermorzelen.]
45.	Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ ἔγνωσαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει·	Toen de overpriesters en Farizeeën deze gelijkenissen van Hem gehoord hadden, wisten zij dat Hij over hen sprak.
46.	Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπεὶ εἰς προφήτην αὐτὸν εἶχον.	Zij probeerden Hem te grijpen, maar zij vreesden voor de menigten, omdat die Hem voor een profeet hielden.

Context

In Mattheüs 21 bevindt Jezus zich in Jeruzalem, enkele dagen voordat Hij daar gevangengenomen en gekruisigd zal worden. Hij is door een enthousiaste menigte van volksgenoten in de stad verwelkomd als de langverwachte Zoon van David die komt in de Naam van de Heer.³ Jezus bezoekt de tempel, maakt daar schoon schip, geneest verlamden en blinden, en geeft onderwijs.⁴ Dat roept weerstand op bij de overpriesters en oudsten van het Joodse volk en zij komen naar Jezus toe met de vraag met welke bevoegdheid Hij ‘deze dingen’ doet.⁵ Het antwoord volgt in drie gelijkenissen die onderling nauw verwant zijn.⁶

Genre

In Mattheüs 21,33-46 gaat het om een gelijkenis (21,33-39) en de toepassing (21,42-44) daarvan. De synoptische evangeliën laten zien dat Jezus geregeld door gelijkenissen sprak.⁷ De achtergrond van Jezus’ gelijkenissen is te vinden in het Jodendom ten tijde van de tweede tempel en de literatuur van

² Deze woorden ontbreken in een aantal belangrijke tekstgetuigen: D 33 it sy^s; Or Eus^{syf}. Een meerderheid van de tekstgetuigen heeft deze woorden wel: κ B C L W Z (Θ) 0102 f^{1.13} M lat sy^{c.p.h} co. Er is binnen de nieuwtestamentische wetenschap geen consensus over de vraag of dit vers tot de oorspronkelijke tekst behoort of een redactionele aanpassing vanuit Luc. 20,18 is. Zie voor een gedetailleerde bespreking: Lanier, ‘A Case’, 1-18.

³ Mat. 21,1-11.

⁴ Mat. 21,12-16.23.

⁵ Mat. 21,23. De overpriesters en oudsten speelden een hoofdrol in de zekere mate van zelfbestuur die de Joden ten tijde van de tweede tempel door de buitenlandse overheersers gegund werd. De overpriesters stonden aan het hoofd van priesterorden die dienstdeden in de tempel en stonden waarschijnlijk in nauw contact met het Sanhedrin dat tijdens de Romeinse overheersing een belangrijke rol vervulde in het Joodse religieuze en politieke leven. VanderKam, *Introduction*, 176-185.

⁶ Mat. 21,28-32, 33-46, 22,1-14. Alle drie de gelijkenissen gaan over het goede doen in relatie tot het koninkrijk van God (21,31.43) of het koninkrijk der hemelen (22,1). De eerste twee gelijkenissen hebben met elkaar gemeen dat zij over een (eigenaar van een) wijngaard gaan (21,28.33). De tweede en derde gelijkenis spreken over een zoon (21,37; 22,2), slaven die eropuit gestuurd (21,34.36; 22,3-4) en gedood worden (21,35-36; 22,6) en de straf die daarop volgt (21,41; 22,7). Na de drie gelijkenissen volgt de beschrijving van drie gesprekken met betrekking tot de naleving van de Thora (22,15-22.23-33.34-46), waarin Jezus’ zijn autoriteit en superioriteit als uitlegger van Israëls Schriften toont (22,22.33.46).

⁷ Zie voor een overzicht van Jezus’ gelijkenissen: Anderson, ‘Parables’, 654-655.

de Tannaïm en vroege Amoraïm.⁸ Gelijkenissen komen vrijwel alleen voor in deze vroege rabbijnse literatuur en het Nieuwe Testament en zijn ongebruikelijk in de Griekse en Romeinse literatuur uit dezelfde periode.⁹

Hoewel er verschillen zijn tussen de gelijkenissen uit het Nieuwe Testament en de rabbijnse literatuur, is er een nauwe relatie tussen beide.¹⁰ Beide gaan terug op een oud Hebreeuws literair genre: de *mashal*.¹¹ Dit Hebreeuwse woord heeft een brede betekenis en kan duiden op een gezegde, gelijkenis, spotlied of profetie.¹² De *mashal* zoals die in het Jodendom ten tijde van de tweede tempel gebruikt werd, diende als middel om met behulp van eenvoudige en herkenbare beelden uit het dagelijks leven theologisch onderwijs te geven.¹³ De gelijkenissen (*meshalim*) in de vroege rabbijnse literatuur kenmerken zich door:

1. een verklaring dat het om een gelijkenis gaat;
2. een vertelling die ondergeschikt is aan de toepassing daarvan (de zgn. *nimshal*);
3. het ontbreken van details die identificatie mogelijk maken (naam van de wijze, zijn locatie, waar het verhaal plaatsvindt);
4. de beschrijving van een zekere werkelijkheid, echter zonder verdere details over de personages in het verhaal;
5. de beschrijving van een ‘pseudo-werkelijkheid’, echter zonder goddelijke visies;
6. een openlijk uitgewerkte toepassing.¹⁴

Deze karakteristieken tonen overeenkomsten met Jezus’ gelijkenissen in het algemeen en de gelijkenis in Mattheüs 21,33-46 in het bijzonder. Deze gelijkenis vertoont ook kenmerken van de typische structuur van de rabbijnse *meshalim*. Die bestaan veelal uit de volgende componenten (met daarachter de corresponderende verzen uit Mattheüs 21,33-46 vermeld):

---

⁸ Voor deze achtergrond is in de kerkgeschiedenis niet altijd oog voor geweest. Zie Blomberg, *Parables*, 29-69. Blomberg betoogt terecht dat Jezus’ gelijkenissen niet tegen de achtergrond van Grieks denken geïnterpreteerd moeten worden, maar tegen de achtergrond van Israëls Schriften en de vroege rabbijnse literatuur. Notley en Safrai concluderen in hun studie naar gelijkenissen in de vroege rabbijnse literatuur: “The background for the parables of the New Testament is to be found in the world of Israel’s Sages. The parables associated with Jesus are similar to those of the Sages and were created in a Jewish environment.” Notley, *Parables*, viii. Bar-Asher, ‘Hebrew’, 369: “The literature of the Tannaim [...] was redacted between 70 and 250 CE approximately. The literature of the Amoraim was formed over a period from the end of the third century down to about 500 CE.”

⁹ Notley, *Parables*, 6: “Parables are typical of rabbinical literature and the New Testament. They are not found in other types of literature, not in the Dead Sea Scrolls, mystical literature or the other various types of post-biblical literature of the Second Jewish Commonwealth.”

¹⁰ Notley, *Parables*, 7: “The very use of parables testifies to the close relationship between the New Testament and rabbinical literature, and to the fact that they are products of the same cultural world, although of course with a chronological difference sometimes of almost 150 years.” Zie voor een schematische weergave van de overeenkomsten en verschillen tussen de gelijkenissen uit het Nieuwe Testament en de vroege rabbijnse literatuur: Notley, *Parables*, 67-68.

¹¹ De hoogtijdagen van de *mashal* als literair genre zijn te vinden in de laatste decennia van het Jodendom in de tijd van de tweede tempel (539 BCE-70 CE). De Septuaginta vertaalt het Hebreeuwse *mashal* (מִשָּׁל) met *parabole* (παραβολή). Zie Num. 23,7; Ez. 12,22; Job 27,1.

¹² Notley, *Parables*, 3. Num. 24,3; 1 Sam. 24,14; Spr. 1,1; Ez. 17,2.

¹³ Notley, *Parables*, 31: “Parables for him [Jesus] – as also for the Land of Israel’s Sages – were intended to explain and make more accessible sublime, theological ideas (e.g., the kingdom of Heaven) through the use of comparisons and images taken from everyday life.”

¹⁴ Notley, *Parables*, 5.

a. context (veelal Schriftuitleg of een homilie)	21,42
b. achtergrond (personages en plot)	21,33
c. uitwerking van het verhaal	21,34-39
d. toepassing (<i>nimshal</i>)	21,40-43
e. Schriftwoord (als conclusie) ¹⁵	21,44

Volgens de synoptische evangeliën verbond Jezus meestal geen expliciete toepassing aan zijn gelijkenissen. De gelijkenis in Mattheüs 21,33-46 wordt echter wel gevolgd door een duidelijke *nimshal*.¹⁶ Deze gelijkenis is de enige in de synoptische evangeliën, waarbij een citaat uit Israëls Schriften vermeld wordt, waarmee, zoals ook in veel latere rabbijnse *meshalim*, interpretatie van de gelijkenis vanuit de Schriften gegeven wordt.¹⁷

Gezien de verschillen tussen de gelijkenissen in het Nieuwe Testament en de rabbijnse literatuur, kunnen Jezus' *meshalim* niet zomaar op één lijn geplaatst worden met die van de latere rabbijnen. De overeenkomsten maken echter wel duidelijk dat Jezus veelvuldig gebruikmaakte van een voor zijn tijd en omstanders bekende vorm van publiek onderwijs, die teruggaat op Israëls Schriften en dat in Mattheüs 21,33-46 vermoedelijk sprake is van een vroege vorm van de latere rabbijnse *meshalim*.¹⁸

Met het oog op de exegese van Mattheüs 21,33-46 laten de eigenschappen van de vroege rabbijnse gelijkenissen zien dat *mashal* en *nimshal* onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Daarbij dient de *nimshal* niet allereerst als uitleg bij de *mashal*, maar fungeert de *mashal* als verhaal of exegetische uitwerking bij de *nimshal*. Mattheüs 21,33-39 is daarmee een illustratie en uitleg bij het citaat in Mattheüs 21,42 en de daaropvolgende toepassing.

Structuur

Mattheüs 21,33-46 is als volgt opgebouwd:

33-39 Gelijkenis

- 33 Introductie en uiteenzetting van de situatie
- 34 Zending van de eerste groep slaven
- 35 Dood van de eerste groep slaven
- 36 Zending en dood van de tweede groep slaven
- 37 Zending van de zoon
- 38-39 Dood van de zoon

40-44 Toepassing van de gelijkenis

- 40 Vraag van Jezus aan de overpriesters en oudsten
- 41 Antwoord van de overpriesters en oudsten aan Jezus
- 42 Citaat Psalm 118,22-23

¹⁵ Notley, *Parables*, 56-57.

¹⁶ Ook Jezus' gelijkenis van de zaaier (Mat. 13,3-23; Marc. 4,3-20; Luc. 8,5-15) wordt gevolgd door een *nimshal*.

¹⁷ In Mat. 21,42 weerklinkt Ps. 118,22. Notley, *Parables*, 42: "Usually the parables in rabbinical literature have a *peshet* (i.e. scriptural interpretation). The application is understood within the midrashic context in which the words are said. The application is usually more general, and there is no intended equivalent between the words of the verse and the details in the parable."

¹⁸ Stern, 'Midrash', 567. Lanier, 'Stone', 749.

43-44 Interpretatie citaat door Jezus
45,46 Reactie van de overpriesters en Farizeeën

De opbouw van Mattheüs 21,33-46 toont dat: 1) de gelijkenis uitloopt op de dood van de zoon, 2) er in de perikoop twee delen te onderscheiden zijn: de gelijkenis en de daaropvolgende toepassing, 3) de toepassing van de gelijkenis draait om het citaat uit Psalm 118.

Exegese

In aansluiting op de gelijkenis in Mattheüs 21,28-32 vertelt Jezus een tweede gelijkenis. In Mattheüs 21,28 laat *Τὶ δὲ ὑμῖν δοκεῖ*; zien dat Jezus zich richt tot de overpriesters en oudsten die Hem in Mattheüs 21,23 naar zijn bevoegdheid vragen. Het *Ἄλλην* aan het begin van Mattheüs 21,33 duidt op de continuïteit van het gesprek en wijst erop dat Jezus zich nog steeds tot hen richt.

Jezus begint met een voor zijn omstanders herkenbaar beeld. Iemand met geld en grond plant een wijngaard, zet er ter bescherming een omheining omheen, graaft er een wijnpersbak in uit en bouwt een toren die dienst kan doen als uitkijkpost en verblijfplaats. Het project is een investering voor de langere termijn; het zal een aantal jaren duren voordat de eerste druiven geoogst kunnen worden. De landheer geeft de wijngaard in pacht aan een aantal landbouwers die in de tussenliggende jaren voor de wijngaard zullen zorgen zodat er na een aantal jaar geoogst kan worden. De eigenaar vertrekt naar het buitenland. Een dergelijke onderneming was niet ongewoon in het Palestina van Jezus' dagen.¹⁹

Tegelijkertijd klinkt in Jezus' woorden de echo van Jesaja 5,1-7. Daar zingt de profeet over een wijngaard die op een vruchtbare heuvel is aangelegd. Alle mogelijke zorg is eraan besteedt, maar de oogst is een grote mislukking en vertoont geen enkele gelijkenis met wat redelijkerwijs verwacht zou mogen worden. Het gevolg is dat de wijngaard door zijn eigenaar vernietigd wordt. Het lied zelf maakt duidelijk dat het koninkrijk Juda en de inwoners van de hoofdstad Jeruzalem met de wijngaard bedoeld worden en dat JHWH de eigenaar is.²⁰ Hij heeft Israël uitgekozen, zijn verbond met het volk gesloten en het zo afgeschermd van de omliggende volken. De wijngaard wijst op zijn koninkrijk.²¹ Het koningschap van JHWH omvat wel de gehele aarde, maar manifesteert zich in het bijzonder onder het volk Israël. Oorzaak voor de vernietiging van de wijngaard is het welig tierende maatschappelijk onrecht en het ontbreken van rechtvaardig bestuur. Jezus betreft Jesaja's lied nu echter niet op heel het Joodse volk, maar op hun leiders.

Jezus' gelijkenis sluit niet alleen aan bij de tekst van Jesaja 5,1-7, maar is ook verweven met de interpretatie daarvan ten tijde van de tweede tempel.²² Targoem Jonathan parafraseert en exegetiseert die passage als volgt; de planting van de wijngaard representeert Israëls vestiging in een vruchtbaar land.²³ De wachttorens en de wijnpers verwijzen naar de tempel en het altaar. De vernietiging van de wijngaard wijst op de verwoesting van de tempel in 586 BCE toen Jeruzalem door de Babyloniërs verwoest werd en de inwoners van Juda weggevoerd werden naar Babel.²⁴ Jezus' omstanders horen

---

¹⁹ Jeremias, *Parables*, 75. Keener, *Matthew*, 510.

²⁰ Jes. 5,3.7. De eerste reeks profetieën in Jes. 1-12 heeft – met uitzondering van Jes. 9,7-10,4 – betrekking op Juda en Jeruzalem.

²¹ Mat. 21,43.

²² Weren, 'Isaiah', 14-17.

²³ Targoem wijst op vertalingen van de Hebreeuwse delen van Israëls Schriften in het Aramees.

²⁴ De eindversie van Targoem Jonathan dateert uit de 2^e eeuw CE, maar reflecteert Joodse schriftuitleg uit de 1^e eeuw CE. De interpretatie van de wachttorens en wijnpers als de tempel en het altaar wordt ondersteund door tekstfragment 4Q500 uit Qumran, dat vermoedelijk uit de eerste eeuw CE stamt. Martínez, *Rollen*, 456.

zodoende niet alleen een zinspeling op Jesaja, maar ook op de tempel waar Jezus op dat moment spreekt met degenen die naar Hem toekwamen met de vraag naar zijn bevoegdheid om in de tempel op te treden. Jezus laat duidelijk merken dat Hij zich tot de overpriesters en oudsten richt. Zij zijn het die van God de verantwoordelijkheid gekregen hebben om leiding te geven aan het volk op een manier die voor vruchten zal zorgen.

Als de tijd dichterbij komt, waarop er redelijkerwijs een oogst verwacht mag worden, stuurt de landeigenaar slaven naar de landbouwers om de oogst die hem als eigenaar toebehoort in ontvangst te nemen. Slaven die door hun meester gezonden werden, moesten in Jezus' dagen ontvangen worden als degene die hen zond; de slaven belichaamden de aanwezigheid en autoriteit van degene die hen zond. De slaven herinneren aan de oudtestamentische profeten die door de eeuwen heen in naam van JHWH tot Israël spraken.²⁵ De vruchten staan symbool voor goede daden uit liefde en gehoorzaamheid richting JHWH; een op Hem gerichte levensstijl die bij zijn verbond hoort; een leven dat blijkt geeft van de erkenning van het koningschap van JHWH.²⁶ Het ἡγγισεν van de tijd van de vruchten betreft de gelijkenis hier al op het koninkrijk van God, wat in Mattheüs 21,43 expliciet door Jezus gezegd wordt.²⁷

De respectloze boodschap die de landbouwers richting de landeigenaar afgeven is duidelijk: wij hebben niet de intentie om u te geven waar u recht op hebt. Jezus zinspeelt daarmee op de momenten uit Israëls geschiedenis waarop bleek dat de boodschap van Gods profeten hen niet in dank werd afgenomen en sommigen van hen op een schaamtevolle dood kwam te staan.²⁸ Mattheüs gebruikt in zijn evangelie ἀποκτείνω meerdere keren: in verband met de dood van profeten, van Johannes de Doper, van leerlingen van Jezus en van Jezus zelf.²⁹ Daarmee wijst hij op een trieste continuïteit in Israëls geschiedenis.

De landeigenaar beantwoordt de opstand van de landbouwers niet met geweld, maar stuurt nogmaals een aantal slaven.³⁰ Hen wacht echter hetzelfde lot als hun voorgangers. Deze slaven ondergaan wat de landbouwers eigenlijk zelf verdiend hebben vanwege hun opstandige gedrag. De zending van de tweede groep slaven duidt niet zozeer op een afzonderlijk aanwijsbare periode in de geschiedenis van Israël of op de 'vroeg' en 'latere' profeten in Israëls Schriften, maar wijst op het zelfopofferende geduld van de landeigenaar met de landbouwers en daarmee op Gods grote geduld met Israël. De zending en verwerping van slaven baant de weg naar de dramatische climax van de zending en verwerping van de zoon in Mattheüs 21,37-39.³¹

Nogmaals toont de landeigenaar zijn grote geduld. Nog eenmaal geeft hij de landbouwers de mogelijkheid om tot inkeer te komen en te doen wat van hen verwacht mag worden. Hij stuurt zijn zoon, niet zozeer omdat hij meer juridische autoriteit draagt dan de eerder gestuurde slaven, maar in de hoop dat de landbouwers respect voor hem zullen tonen vanwege zijn status als zoon. De zending van

---

²⁵ Jer. 7,25.

²⁶ France, 'By Their Fruits', 52. Dat in Mattheüs vier keer over vruchten gesproken wordt (21,34.41.43), tegenover één keer bij Marcus en Lucas (vgl. Marc. 12,1-12 en Luc. 20,9-19), benadrukt het belang van de vruchten. Een vergelijking van Jezus' gelijkenis in de synoptische evangeliën is in het kader van deze studie niet gericht op harmonisatie van teksten, maar bedoeld om het eigene bij Mattheüs te ontdekken.

²⁷ Mat. 3,2; 4,17; 10,7.

²⁸ 2 Kron. 24,19-21; Neh. 9,26; Jer. 7,26; 20,1-2; 25,4; 26,21-23. In de Griekse tekst van Jer. 7,25; 25,4 worden Gods profeten expliciet δοῦλοι genoemd.

²⁹ Mat. 10,28; 14,5; 16,21; 17,23; 22,6; 23,34.37; 24,9; 26,4.

³⁰ Bij Mattheüs stuurt de eigenaar van de wijngaard twee keer een groep slaven, bij Marcus en Lucas stuurt hij drie of meer keer één slaaf (vgl. Marc. 12,1-12 en Luc. 20,9-19).

³¹ Davies, *Matthew* 3, 182. Luz, *Matthew*, 40. Mogelijk wijst de eerste groep slaven op de oudtestamentische profeten en de tweede groep op de door Jezus' uitgezonden discipelen zoals beschreven in Mat. 10,1-42. Osborne, *Matthew*, 788.

de zoon is de climax van de gelijkenis en wijst op het hoogtepunt van de lange geschiedenis van Gods openbaring aan Israël door de profeten, waarin Hij ten slotte tot zijn volk komt door zijn Zoon Jezus.³²

Als de landbouwers de zoon gezien hebben, besluiten zij hem te verwerpen en te doden.³³ Als hij er niet meer is, zo denken zij, zal er niemand zijn aan wie de wijngaard gegeven kan worden als de landeigenaar overlijdt en kunnen zij zelf de wijngaard in bezit nemen. De landbouwers overleggen met elkaar, evenals de overpriesters en oudsten dat doen op de vraag van Jezus in Mattheüs 21,25. Het besluit om de zoon van de landeigenaar te doden klinkt ongeloofwaardig, maar wijst vooruit naar het besluit van de overpriesters en oudsten om Jezus te doden.³⁴

De landbouwers voegen de daad bij het woord en doden de zoon van de landeigenaar. Dat wijst vooruit naar de verwerping en dood van Jezus buiten de muren van Jeruzalem.³⁵ Het is de culminatie van de voortgaande verwerping van Gods profeten door Israëls leiders en daarmee de afwijzing van JHWH zelf.³⁶

Jezus trekt de overpriesters en oudsten het verhaal in en vraagt hen evenals in Mattheüs 21,25.31 en 22,20.42 een oordeel uit te spreken. Hoe zal de landeigenaar reageren op de dood van zijn zoon? Op de achtergrond klinkt de vraag van JHWH aan de inwoners van Juda en Jeruzalem uit Jesaja 5,3-4 mee.³⁷ De aankondiging van de komst van de landeigenaar doet een toekomstig oordeel vermoeden. Dat het om het oordeel van JHWH zelf gaat, blijkt uit Jesaja 5 en het feit dat Jezus de landeigenaar nu als heer (κύριος) aanduidt.³⁸

De overpriesters en oudsten beseffen dat het opmerkelijke geduld van de landeigenaar ten einde is. Hun oordeel ligt voor de hand. Hen zal vergolden worden naar hun daden. Als degenen die doodslag op hun geweten hebben, zullen zij nu zelf gedood worden. De wijngaard zal verhuurd worden aan landbouwers die de landeigenaar wel de vruchten geven waar hij recht op heeft.³⁹ Evenals in Mattheüs 21,31 veroordelen de overpriesters en oudsten zichzelf met hun antwoord.⁴⁰ De tekst laat open hoe dat einde er precies uit zal zien, maar de gelijkenis van de koninklijke bruiloft in Mattheüs 22,1-14 doet vermoeden dat het om de verwoesting van Jeruzalem gaat.⁴¹

Na het antwoord van de overpriesters en oudsten neemt Jezus hen mee naar Israëls Schriften en citeert Hij Psalm 118,22-23.⁴² De bestudering van het genre van de tekst van Mattheüs 21,33-46 heeft laten zien dat de *mashal* in Mattheüs 21,33-39 als illustratie fungeert bij de daaropvolgende *nimshal* in

---

³² Mat. 3,17; 10,40; 11,27; 15,24; 17,5; Hebr. 1,1.

³³ In het verwerpen en doden klinkt Gen. 37,18-20 mee, waar de zonen van Jakob hun broer Jozef zien aankomen en besluiten hem te doden. Maar wat zij ten kwade gedacht hebben, heeft God ten goede gedacht. Zo zal het ook met Jezus gaan. Het kwaad dat de overpriesters en oudsten Hem aan zullen doen, zal leiden tot de redding van velen (Gen. 45,5-8).

³⁴ Mat. 26,3-5; 27,1. Ook in Hebr. 1,2 wordt Jezus als Gods Zoon 'erfgenaam' genoemd.

³⁵ Joh. 19,20; Hebr. 13,12.

³⁶ Mat. 23,29-39.

³⁷ In Jes. 5,3-4 vraagt JHWH bij monde van Jesaja aan de inwoners van Jeruzalem en de mannen van Juda om aan te geven welke moeite Hij zich nog meer had kunnen getroosten richting Israël als zijn wijngaard.

³⁸ In de Griekse tekst van Israëls Schriften en het Nieuwe Testament wordt κύριος veelvuldig gebruikt als aanduiding voor JHWH, de God van Israël.

³⁹ In Mat. 21,41 klinkt Psalm 1,3 op de achtergrond mee; waarin de rechtvaardige gelukkig geprezen wordt boven de goddelozen en de rechtvaardige vergeleken wordt met een boom die vrucht geeft.

⁴⁰ Bij Mattheüs geven de luisteraars antwoord op Jezus' vraag wat de eigenaar van de wijngaard met de slechte landbouwers zal doen. Bij Marcus en Lucas geeft Hij zelf het antwoord (vgl. Marc. 12,1-12 en Luc. 20,9-19).

⁴¹ Mat. 22,7; 23,38; 24,2. Deze verwoesting krijgt extra betekenis tegen de achtergrond van de uitleg van Targoem Jonathan bij Jesaja 5,2, waar gesproken wordt over de verwoesting van Jeruzalem in 586 BCE. Wat toen plaatsvond, gebeurde in 70 CE opnieuw.

⁴² De tekst in Mat. 21,42 volgt exact de Griekse tekst van Psalm 117,22-23 (118,22-23 MT). Dat Jezus in gesprekken met tijdgenoten vaker Israëls Schriften aanhaalde, blijkt uit Mat. 12,3.5; 19,4; 21,16; 22,31.

Mattheüs 21,40-43, waarin het draait om het citaat in Mattheüs 21,42. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het citaat in Mattheüs 21,42 is de reden voor de *mashal* en is onmisbaar voor de toepassing van de gelijkenis. Tegelijkertijd opent de *mashal* in Mattheüs 21,33-39 een nieuwe interpretatie van de woorden uit Psalm 118,22-23. Wat het citaat in Mattheüs 21,42 met de autoriteit van de Schrift zegt, laat de gelijkenis zien door illustratie. Vanuit Israëls Schriften stemt in Jezus met het antwoord van de overpriesters en oudsten in Mattheüs 21,41 en laat Hij zien hoe dit werkelijkheid zal worden.⁴³

Psalm 118 is de slotpsalm van het Hallel (Psalmen 113-118), dat wordt gezongen tijdens Israëls grote jaarlijkse feesten.⁴⁴ Het Hallel bezingt de tweede exodus – de bevrijding uit de ‘slavernij’ van de Babylonische ballingschap – door Israëls verlossing uit de slavernij in Egypte in herinnering te roepen.⁴⁵ Deze tweede exodus betekent de herleving van Jeruzalem en het (eer)herstel van Israël te midden van de volken.⁴⁶ Dit is tevens een uitnodiging aan de volken om hun afgoden te verlaten en zich tot JHWH te richten en Hem samen met Israël te aanbidden als de koning van hemel en aarde.⁴⁷ De godheid van JHWH wordt zichtbaar in de redding van de onderdrukte(n) en de vorming van een gemeenschap waarin gerechtigheid leeft.⁴⁸

Psalm 118 begint en eindigt met een oproep tot lofprijzing van JHWH. Die is gericht aan heel Israël, aan de priesters en aan allen die Hem eerbiedig liefhebben. De psalm bezingt de redding uit de benauwdheid door JHWH en het vertrouwen op Hem alleen. Wie op Hem vertrouwt, heeft geen mens te vrezen. Hoewel Hij degene is die het oordeel brengt, is Hij ook degene die daaruit redt en het leven geeft. Temidden van alle vijandschap keert JHWH alles om. De rechtvaardigen hebben daar oog voor en bezingen vol blijdschap Gods krachtige daden.

Psalm 118 is ingebed in de geschiedenis van JHWH met Israël en verbreedt deze richting de volken.⁴⁹ De psalm bevat niet alleen verwijzingen naar Exodus 14 en 15 waar de verlossing van Israël uit de slavernij in Egypte beschreven en bezongen wordt, maar ook naar Jesaja 12. Daar worden de bevrijding uit de ballingschap en het (eer)herstel van Israël, die in Jesaja 11,11-16 beloofd zijn, bezongen worden en een oproep vormen aan de volken om zich bij de verlostten te voegen in het erkennen van het universele koningschap van JHWH.⁵⁰

---

⁴³ Lanier, ‘Stone’, 733-35 en Fuhrmann, ‘Parable’, 76 wijzen erop dat Mat. 21,42 lange tijd niet als origineel gezien werd, maar als toevoeging of redactie door de vroege kerk. Deze opvatting is echter aan het veranderen. Lanier geeft goede argumenten voor de authenticiteit van Mat. 21,42. Het citaat is nodig om de gelijkenis concreet toe te passen omdat het antwoord van de overpriesters en oudsten in Mat. 21,41 algemeen is. In het licht van Jes. 5,1-7 is het niet vreemd dat de metafoor van de landbouw (wijngaard in Jes. 5,1 en Mat. 21,33) naar de architectuur (huis in Jes. 5,7 en steen in Mat. 21,42) verschuift omdat de wijngaard gezuiverd wordt van stenen (Jes. 5,2). Lanier acht het terecht ook niet aannemelijk dat Griekssprekende christenen later op basis van een Aramees woordspel tussen ‘zoon’ en ‘steen’ het citaat in Mat. 21,42 toegevoegd hebben. En waarom zouden zij juist bij alleen deze gelijkenis van Jezus een citaat uit Israëls Schriften hebben toegevoegd en dat zo authentiek mogelijk hebben proberen te laten lijken? Zie Lanier, ‘Stone’, 737-743.

⁴⁴ Hossfeld, *Psalms*, 2-3, 178-179.

⁴⁵ Ps. 114; 118.

⁴⁶ Ps. 115.

⁴⁷ Ps. 113; 115; 117.

⁴⁸ Ps. 113; 116; 118.

⁴⁹ De bemoeienis van JHWH met Israël wordt zichtbaar in Mat. 21,33-36. De verbreding richting de volken komt terug in 21,43.

⁵⁰ Verwijzingen naar Ex. 14 zijn te vinden in Ps. 118,14.21.25, naar Ex. 15 in Ps. 118,1.14.16.21.23.28 en naar Jes. 12 in Ps. 118,14.21. Het lied uit Jes. 12 wordt in Jes. 24-27 gezongen door Israël én de volken als JHWH definitief zijn wereldwijde koningschap vanuit Sion gevestigd heeft. De rechtvaardigen uit Israël en de volken zullen samen JHWH prijzen voor zijn redding. Hossfeld, *Psalms*, 235-236.

Psalm 118 lijkt een tempelsalm te zijn, al is niet bekend voor welke gelegenheid.⁵¹ Wie de ik-persoon is, blijft in de psalm onduidelijk. Meest aannemelijk is dat het om Israël als collectief gaat of om een koning die een overwinning behaald heeft.⁵² Op het moment dat Jezus ten overstaan van de overpriesters en oudsten Psalm 118,22-23 citeert, is Hij in de tempel en is het feest van Pesach aanstaande.⁵³ Psalm 118 is een bekende psalm voor de overpriesters, oudsten en alle pelgrims die voor het feest naar Jeruzalem gekomen zijn. Enkele dagen daarvoor is Jezus met de woorden van Psalm 118,25-26 door een enthousiaste menigte van volksgenoten in Jeruzalem onthaald als de langverwachte Zoon van David die komt in de Naam van de Heer.⁵⁴ Vervolgens gaat Jezus de tempel binnen zoals ook in Psalm 118,19 gebeurt en maakt Hij die van een rovershol weer tot een plaats voor de rechtvaardigen zoals Psalm 118,20 daarover spreekt.⁵⁵

Een woordspelling tussen het Aramese ‘zoon’ (ܐܒܢ, ben) en ‘steen’ (ܐܦܝܫܐ, ’eḇen) legt verder de verbinding tussen de gelijkenis en het citaat uit Psalm 118,22-23. De Targoem op Psalm 118,22 gebruikt ‘zoon’ voor ‘steen’ om aan te geven dat het erom gaat dat een zoon van David, die door de bouwers verworpen was, juist de waardigheid heeft om de beoogde koning te zijn.⁵⁶

Waar in Psalm 118,2 het huis van Aäron – de priesters – opgeroepen wordt om JHWH te prijzen en degene die in zijn Naam komt, te ontvangen, doen de overpriesters en oudsten het tegenovergestelde. Jezus laat de overpriesters en oudsten zien dat Hij die steen is, die davidische koning, die door hen verworpen wordt, maar dat Hij tegen de verwachting in door JHWH verhoogd zal worden tot de hoogste eer en waardigheid.⁵⁷ Vanuit Psalm 118 laat Jezus de overpriesters en oudsten zien dat JHWH Hem, degene die door hen als zijn vijanden in het nauw gedreven wordt, zal redden.⁵⁸

De redding door JHWH zal niet alleen individueel zijn, maar zich ook breder uitstrekken. De verwijzingen in Psalm 118 naar de bevrijding van Israël uit de slavernij in Egypte laten niet alleen zien dat JHWH zo ook de ik-persoon uit handen van zijn vijanden verlost, maar dat eveneens bevrijding betekent voor een grotere groep mensen.

De afwezigheid van de landeigenaar in de gelijkenis zou kunnen aansluiten bij het gevoel van veel van Jezus’ tijdgenoten van Gods afwezigheid vanwege het feit dat het Joodse volk al lange tijd onder het bewind van buitenlandse overheersers leefde. De ballingschap was niet volgens alle Joden geëindigd met de terugkeer van de ballingen onder leiding van Ezra. De verstrooiing van de stammen van Israël onder de volken bleef voor hen bestaan. De echo’s van de uittocht uit Egypte in Psalm 118 gaven in Jezus’ tijd verwachting voor een eschatologische verlossing door JHWH; de terugkeer van de

---

⁵¹ Ps. 118,19-20.26-27.

⁵² Zie voor de verschillende voorstellen die gedaan zijn met betrekking tot de ik-persoon en voor welke gelegenheid de psalm bedoeld is: Hossfeld, *Psalms*, 229-232 en Kraus, *Psalms*, 394-396.

⁵³ Mat. 21,23; 26,2.

⁵⁴ Mat. 21,1-11.

⁵⁵ Mat. 21,12-13.

⁵⁶ Turner, *Matthew*, 515. De Targoem op Zach. 4,7 verbindt de sluitsteen expliciet met de Messias. Gegeven Jezus’ en Mattheüs’ gebruik van Zacharia (Zach. 9,9 in Mat. 21,5; Zach. 12,3 in Mat. 21,44; Zach. 2,8 in Mat. 25,45; Zach. 11,12 in Mat. 26,15) in de week voor Jezus’ dood en opstanding, is deze interpretatie mogelijk bij Jezus en zijn tijdgenoten bekend geweest. Zie Carson, *Commentary*, 74.

⁵⁷ Fuhrmann, ‘Parable’, 74 wijst erop dat Psalm 118 opgenomen is in Boek V van het psalter, dat voor een groot deel in verband staat met David, Davids troon en zijn nakomelingen en daarmee een messiaanse lezing van de psalm rechtvaardigt. Hoewel het onzeker blijft of het in Psalm 118,22-23 om een hoeksteen of sluitsteen gaat, is wel duidelijk dat het om een fundamentele ereplaats gaat. Vgl. voor de verschillende opvattingen bijv. Carson, *Commentary*, 73 en Davies, *Matthew 3*, 185.

⁵⁸ Hoe deze verwerping en redding realiteit worden in Jezus’ leven, blijkt uit zijn kruisiging en opstanding zoals beschreven in Mat. 27-28.

verloren stammen en het aanbreken van Gods glorieuze koninkrijk.⁵⁹ Deze langverwachte redding vangt nu aan met Jezus' dood en opstanding rond het aanstaande feest van Pesach: feest van bevrijding.

Vanuit Israëls Schriften bevestigt en interpreteert Jezus het antwoord van de overpriesters en oudsten in Mattheüs 21,41. Gods koningschap over hemel en aarde wordt in en rondom Jezus zichtbaar.⁶⁰ Onvoorwaardelijke aanvaarding van Hem en loyaliteit aan Hem geeft toegang tot dat koninkrijk. Jezus verwerpen betekent degene die Hem gezonden heeft en zijn koningschap verwerpen.⁶¹ Daarom zal het koninkrijk van God van hen, de overpriesters en oudsten waarmee Jezus in gesprek is, weggenomen worden.⁶² En niet alleen van hen, maar van allen die hun voorbeeld navolgen.⁶³ Zoals in Jesaja 5,5 de omheining van de wijngaard weggenomen zal worden, zo nu het koninkrijk. Dat zal echter niet het einde van het koninkrijk zijn; de wijngaard zal niet verwoest worden, maar de landbouwers zullen omkomen. De wijngaard zal vervolgens niet meer verhuurd (ἐκδίδωμι), maar gegeven (δίδωμι). Gegeven aan hen die Jezus als de door JHWH gezondene ontvangen, zijn onderwijs ter harte te nemen en zo het koningschap van JHWH in woord en daad erkennen. Het zijn de door de overpriesters en oudsten openlijk verachte hoeren en tollenaars die Johannes geloofd hebben, de juist geklede bruiloftsgasten, de Joodse volgelingen van Jezus uit de gemeenschap waar Mattheüs zijn evangelie voor schrijft.⁶⁴

Jezus' woorden betekenen niet dat het koninkrijk van God overgaat van het Joodse volk naar de andere volken. Dat blijkt allereerst uit het feit dat er over ἕθνει (enkelvoud) en niet over ἕθνεσι(v) (meervoud) gesproken wordt, waar Mattheüs dat wel doet als hij over de volken schrijft.⁶⁵ Daarnaast sluit de uitleg dat het koninkrijk van God van het Joodse volk overgaat naar de volken niet aan bij Israëls Schriften. Het is in strijd met de beloften die JHWH bij monde van de profeten aan Israël gedaan heeft met betrekking tot de komst van zijn koninkrijk. Een tijd die volgens de profeten het (eer)herstel van Israël zal inluiden en gevolgd zal worden door de manifestatie van het koningschap van JHWH over heel de aarde, waarbij zijn wil overal op aarde gedaan zal worden zoals in de hemel.⁶⁶ Nergens spreken de profeten over volken die de plaats van Israël in zullen nemen, zij zullen er juist bij

---

⁵⁹ Lanier, 'Stone', 743. Hays, *Echoes*, 138.

⁶⁰ Mat. 12,28; 16,28; 28,18.

⁶¹ In het verwerpen van Jezus klinkt een echo van 1 Sam. 15,26-28 waar Samuël koning Saul aankondigt dat het koningschap over Israël van hem afgescheurd zal worden en aan zijn naaste gegeven wordt, die beter is dan hij, omdat hij het woord van JHWH verworpen heeft.

⁶² Alleen Mattheüs heeft de uitspraak over het koninkrijk dat weggenomen en aan een ander volk gegeven zal worden (vgl. Marc. 12,1-12 en Luc. 20,9-19). Het is opvallend dat in Mattheüs 21,43 gesproken wordt over het koninkrijk van God (βασιλεία τοῦ θεοῦ). Mattheüs spreekt doorgaans over het koninkrijk der hemelen (βασιλεία τῶν οὐρανῶν). Alleen in Mat. 12,28; 19,24; 21,31; 21,43 komt βασιλεία τοῦ θεοῦ voor. De betekenis van beide uitdrukkingen is identiek. Deze uitdrukking is in Mattheüs 21,43 passend omdat God hier handelt en Hij de eigenaar van de wijngaard is.

⁶³ Mat. 8,11-12; 23,37-38.

⁶⁴ Mat. 21,31-32; 22,10-11. Zie voor de geadresseerden van het evangelie naar Mattheüs: Davies, *Matthew 1*, 133. Luz, *Matthew 1-7*, 50. Hays, *Echoes*, 107. Carson, *Introduction*, 154. Verschillende passages in het evangelie naar Mattheüs lijken te wijzen op een gespannen relatie tussen Mattheüs' beoogde lezers en de synagoge: Mat. 21,33-45; 22,1-14; 23,3-36; 27,25.

⁶⁵ Mat. 6,32; 12,21. De Griekse tekst van Israëls Schriften gebruikt ἔθνος voornamelijk als aanduiding voor de niet-Joodse volken (Lev. 20,23; Jes. 11,10; Ps. 95,5 e.a.), maar ook voor Israël (Gen. 46,3; Recht. 2,20; Ps. 32,12 e.a.). Mattheüs gebruikt hier niet het woord λαός, dat hij gebruikt als hij over het Joodse volk schrijft (Mat. 1,21; 2,4.6; 4,23; 21,23; 26,3.5.47; 27,1.25.64). In de Septuaginta en het Nieuwe Testament duidt λαός veelal op Israël (Ex. 16,4; Hag. 2,4; Ps. 49,7; Luc. 1,21; Joh. 8,2; Hnd. 3,11), echter niet altijd (Gen. 41,40.55; Hos. 2,25; 1 Petr. 2,9-10).

⁶⁶ Ps. 95,3; 145,13; Jer. 31,31-33; Ezech. 37,19-22; Zach. 14,9.

komen en samen het Israël delen in Gods heerlijke toekomst.⁶⁷ Psalm 118, waar Jezus zojuist uit geciteerd heeft, opent en eindigt met een verklaring van de eeuwige verbondstrouw van JHWH aan Israël. Zijn daden in heden en verleden garanderen zijn blijvende trouw aan zijn volk.

Tenslotte sluit de uitleg dat het koninkrijk van God van het Joodse volk overgaat naar de volken niet aan bij andere passages uit het evangelie naar Mattheüs, waaruit de trouw van JHWH aan zijn volk blijkt. Al aan het begin van zijn evangelie laat Mattheüs zien dat Jezus gekomen is om zijn volk te bevrijden van hun zonden.⁶⁸ Daarom trekt Jezus rond en geeft Hij onderwijs in hun synagogen. Overal verspreidt Hij het goede nieuws over het koninkrijk van God dat dichtbij gekomen is en geneest Hij de zieken.⁶⁹ Waar Jezus komt, is Hij vol medelijden met hen die uitgeput en hulpeloos door het leven gaan.⁷⁰ Als Jezus zijn leerlingen inschakelt bij de verspreiding van het evangelie, draagt Hij hen nadrukkelijk op om zich op hun volksgenoten te richten.⁷¹ In navolging van Jezus moeten zij zich richten op de verloren schapen van het huis van Israël.⁷²

De reactie op deze missie onder het volk blijkt tweeledig. In Mattheüs 21 is Jezus in gesprek met overpriesters, oudsten en Farizeeën en blijkt hun weerstand richting Hem. Mattheüs schetst in zijn evangelie een moeizame verhouding tussen Jezus en overpriesters, oudsten en Farizeeën. Jezus' optreden komt Hem regelmatig op kritiek te staan vanuit de overpriesters en Farizeeën.⁷³ Farizeeën bestempelen zijn daden zelfs als duivelswerk.⁷⁴ Geregeld komen zij – soms ook samen met vertegenwoordigers van de Sadduceeën – naar Jezus toe om Hem op de proef te stellen.⁷⁵ Ook gaan zij met Jezus in debat over de interpretatie en naleving van de Thora.⁷⁶ Hun afwijzing van Jezus' optreden en onderwijs leidt tot de wens Hem om het leven te brengen.⁷⁷ Jezus waarschuwt in zijn onderwijs ook regelmatig voor hun onderwijs en voorbeeld.⁷⁸

In de loop van het evangelie naar Mattheüs' wordt duidelijk dat Jezus veel zal lijden door toedoen van overpriesters en oudsten.⁷⁹ In de laatste hoofdstukken van het evangelie naar Mattheüs wordt duidelijk hoe zij bijeenkomen om Jezus te doden, hoe zij Hem gevangen laten nemen en hoe zij Hem uit alle macht ter dood proberen te veroordelen.⁸⁰ Uiteindelijk lukt het hen met inschakeling van vele volksgenoten en de Romeinse stadhouder om Jezus te laten kruisigen.⁸¹ Als Jezus aan het kruis op Golgotha hangt, is Hij het mikpunt van de spot van overpriesters, oudsten en Farizeeën.⁸² Zelfs na zijn dood zijn zij nog niet klaar. Ook dan proberen zij koste wat het kost te voorkomen dat het bericht over Jezus' opstanding bekend wordt.⁸³ Frictie en vijandigheid vormen in het evangelie naar Mattheüs de rode draad als het gaat om de houding van overpriesters, oudsten en Farizeeën richting Jezus.

---

⁶⁷ Jes. 2,2-3; 25,6-7; 60,3; Micha 4,1-2; Zach. 8,20-23. Ook in latere Joodse literatuur is deze overtuiging terug te vinden: 3 En. 48A,10.

⁶⁸ Mat. 1,21.

⁶⁹ Mat. 4,17.23; 9,35.

⁷⁰ Mat. 9,36.

⁷¹ Mat. 10,6.

⁷² Mat. 15,24.

⁷³ Mat. 9,11; 12,2; 21,15.

⁷⁴ Mat. 9,34; 12,24.

⁷⁵ Mat. 12,38; 16,1; 19,3; 22,15.35.

⁷⁶ Mat. 15,1-12.

⁷⁷ Mat. 12,14.

⁷⁸ Mat. 5,20; 16,1-12; 23,1-36.

⁷⁹ Mat. 16,21; 20,18.

⁸⁰ Mat. 26,3-5.47.57-68.

⁸¹ Mat. 27,1-26.

⁸² Mat. 27,41.

⁸³ Mat. 27,62; 28,11-13.

Het evangelie naar Mattheüs maakt echter duidelijk dat Jezus niet alleen afwijzing ten deel valt, maar ook acceptatie. Jezus' leerlingen gehoorzamen zijn opdracht om Hem te volgen.⁸⁴ Zij erkennen Hem als de Messias, de Zoon van de God van Israël.⁸⁵ Ook door andere volksgenoten wordt Jezus gevolgd en verzorgd.⁸⁶ Jezus wordt niet alleen gevolgd door zijn leerlingen, maar ook door grote groepen mensen.⁸⁷ Zij luisteren naar Jezus' onderwijs en ondanks dat zij dit niet altijd begrijpen, zijn zij onder de indruk van zijn gezaghebbend spreken.⁸⁸ Zij verwonderen zich over Jezus' genezingen en verheerlijken God daarvoor.⁸⁹ De mensen zien Jezus als iemand die door God gezonden is.⁹⁰

Tegelijkertijd is er ook afwijzing en vijandigheid onder het volk. Niet allen ontvangen Jezus en zijn leerlingen welwillend.⁹¹ Niet allen gaan het koninkrijk van God binnen.⁹² Jezus wordt ook beschuldigd van overmatig eten en drinken, en de omgang met de verkeerde mensen.⁹³ Dorpsgenoten nemen aanstoot aan Hem.⁹⁴ Uiteindelijk zal Hij mede door volksgenoten ter dood veroordeeld worden.⁹⁵ De reactie op Jezus vanuit het volk is volgens het evangelie naar Mattheüs dus tweeledig: zowel acceptatie als afwijzing.

Het volk (ἔθνος) waar Jezus in Mattheüs 21,43 over spreekt, doelt op een gemeenschap waarin Jezus als de door de overpriesters en oudsten verworpenen het fundament en de hoeksteen is.⁹⁶ Die gemeenschap zal bestaan uit Joden en niet-Joden die Hem erkennen als Gods Zoon.⁹⁷ Dat het volk in Mattheüs 21,43 wijst op een gemeenschap die bestaat uit zowel Joden als niet-Joden en dat JHWH ook de volken op het oog heeft, past binnen het bredere geheel van het evangelie naar Mattheüs. Al direct aan het begin, na Jezus' geboorte, komen er magiërs vanuit het oosten, die Hem aanbidden en geschenken brengen.⁹⁸ Jezus' openbaar optreden begint in het noorden: in het Galilea van de volken.⁹⁹ In Kafarnaüm, de plaats waar Hij dan gaat wonen, wordt in een ontmoeting met een Romeinse centurio duidelijk dat ook niet-Joden deel uit zullen maken van het koninkrijk van God.¹⁰⁰ Niet veel later bevrijdt Jezus in het gebied van de Gergesenen – een gebied buiten de Joodse landsgrenzen – twee bezetenen uit de macht van het rijk van de duisternis.¹⁰¹ Met een verwijzing naar Jesaja 42,1-9, een passage die hij toepast op Jezus, maakt Mattheüs duidelijk dat ook niet-Joden via het werk van

---

⁸⁴ Mat. 4,20-22; 9,9.

⁸⁵ Mat. 16,16.

⁸⁶ Mat. 27,55.

⁸⁷ Mat. 4,25; 8,1; 12,15; 13,2; 15,30; 19,2; 20,29.

⁸⁸ Mat. 7,28; 8,27; 13,13-15; 15,16.

⁸⁹ Mat. 9,8; 15,31.

⁹⁰ Mat. 16,14; 21,9-11.

⁹¹ Mat. 10,14-25.

⁹² Mat. 8,12; 11,20-24.

⁹³ Mat. 11,16-19.

⁹⁴ Mat. 13,57.

⁹⁵ Mat. 17,22; 26,25; 27,20.25.

⁹⁶ Waar Mattheüs in Mat. 21,43 niet expliciet verwoordt dat Jezus de hoeksteen is, gebeurt dit wel door Petrus in Hnd. 4,11 en door Paulus in Ef. 2,20.

⁹⁷ Dat er na Jezus' dood en opstanding een gemeenschap van gelovigen uit zowel Joden als niet-Joden ontstaat, blijkt o.a. uit Hnd. 10,45; 11,1; 13,48. Paulus wijst er in Rom. 11 op dat – hoewel niet allen geloofd hebben – God Israël niet verstoten heeft en dat niet-Joden door het geloof in Israëls Messias bij Israël als Gods volk gevoegd worden. Het evangelie naar Mattheüs wijst er zowel op dat Jezus allereerst kwam voor zijn eigen volk (Mat. 1,21; 4,17.23; 9,35; 10,6; 15,24) als dat ook niet-Joden deel uit zullen maken van het koninkrijk van God (Mat. 8,5-13; 28,19).

⁹⁸ Mat. 2,1-12.

⁹⁹ Mat. 4,15.

¹⁰⁰ Mat. 8,5-13.

¹⁰¹ Mat. 8,28-34.

Israëls Messias zullen delen in Gods redding.¹⁰² Met een verwijzing naar Israëls Schriften bevestigt Jezus dat niet veel later door te zeggen dat inwoners van Ninevé en de koningin uit het zuiden – in beide gevallen niet-Joden – tot een voorbeeld zijn voor Jezus’ ongelovige volksgenoten.¹⁰³ Dat er geloof is bij tijdgenoten van Jezus van buiten het Joodse volk blijkt uit de ontmoeting met een vrouw buiten het Joodse land en de erkenning van Jezus als Gods Zoon door een Romeinse centurio bij Jezus’ kruisiging.¹⁰⁴ Ten slotte wordt aan het eind van het evangelie naar Mattheüs in Jezus’ opdracht aan zijn leerlingen om heen te gaan naar alle volken onmiskenbaar duidelijk dat zowel Joden als niet-Joden deel uit zullen maken van Gods koninkrijk.

Binnen het Joodse volk vindt een versmalling plaats, waarbij de volgelingen van Jezus het ware Israël vormen. Tegelijkertijd vindt er een verbreding plaats waarbij gelovigen uit de volken bij Israël ingelijfd worden. In de gemeenschap die zij samen vormen wordt werkelijkheid wat in het Hallel bezongen wordt; dat Joden en niet-Joden JHWH zullen aanbidden als de koning van hemel en aarde in een gemeenschap (het volk) van gerechtigheid (de vruchten). Zodat in vervulling gaat wat in Jesaja 24-27 beschreven wordt en waarnaar in Psalm 118 verwezen wordt; dat als JHWH definitief zijn wereldwijde koningschap vanuit Sion gevestigd heeft de lofzang van de verlostten gezongen wordt door Israël samen met de volken. De rechtvaardigen uit Israël én de volken zullen samen JHWH prijzen voor zijn redding. Dat het koninkrijk niet meteen, maar in de toekomst, weggenomen zal worden, wijst op de mogelijk voor de Joodse leiders om tot inkeer te komen en deel uit te gaan maken van deze gemeenschap.

De nadere bestudering van het genre van de tekst van Mattheüs 21,33-46 heeft laten zien dat een Schriftwoord als conclusie bij een gelijkenis niet ongebruikelijk is in de rabbijnse *meshalim*. Hoewel het onzeker blijft of Mattheüs 21,44 tot de oorspronkelijke tekst van Mattheüs behoort en er niet één specifieke tekst aangehaald wordt, laat dit zien dat de woorden uit Mattheüs 21,44 passen binnen de context.¹⁰⁵ Hoewel Jezus’ boodschap in Mattheüs 21,42-43 ook zonder de woorden van Mattheüs 21,44 duidelijk is, benadrukken de echo’s uit Israëls Schriften die hierin meeklinken deze nogmaals. Allereerst resoneert in Mattheüs 21,44 Jesaja 8,14-15. Daar zegt JHWH tegen de profeet dat Hij tot een steen des aanstoets zal zijn en tot een rots waarover men struikelt voor de beide huizen van Israël, tot een strik en val voor de inwoners van Jeruzalem. Velen onder hen zullen struikelen, vallen en gebroken worden, verstrikt raken en gevangengenomen worden. De context maakt duidelijk dat als gevolg van ontbrekende liefde en gehoorzaamheid bij het volk voor JHWH Assyrië zal komen en het land zal verwoesten. Tegelijkertijd klinkt in Mattheüs 21,44 de echo van Jesaja 28,16. Jesaja maakt in de omliggende verzen duidelijk dat JHWH zich tegen de leiders in Jeruzalem keert en dat hun einde zeker zal komen omdat er geen bescherming zal zijn voor degenen die zich in al hun goddeloosheid veilig wanen bij iemand anders dan JHWH.¹⁰⁶

Naast de genoemde teksten uit Jesaja klinkt mogelijk ook een passage uit het boek Daniël mee. In Daniël 2,34-45 gaat het over een steen die een koninkrijk dat de God van de hemel zal doen opkomen symboliseert, een koninkrijk dat voor eeuwig zal bestaan en dat het koninkrijk Babylon en alle andere koninkrijken zal verbrijzelen. Tenslotte spreekt Zacharia 12,3 over Jeruzalem als een steen waarop de volken zich zullen stukbijten.

---

¹⁰² Mat. 2,21.

¹⁰³ Mat. 12,38-42. Jezus verwijst hier naar respectievelijk Jona 3,5 en 1 Kon. 10,1-2.

¹⁰⁴ Mat. 15,21-28; 27,54.

¹⁰⁵ Niet alleen het voorkomen van een dergelijke concluderend Schriftwoord in de rabbijnse *meshalim* past bij het Joodse karakter van Mattheüs’ evangelie, het sluit ook aan bij de vele citaten en zinspelingen op Israëls Schriften die het evangelie kenmerken. Davies, *Matthew 1*, 96. Gale, ‘Matthew’, 1-2.

¹⁰⁶ De Targoem op Jes. 28,16 spreekt niet over een steen, maar over een messiaanse koning.

In de vroege kerk werd Jezus gezien als de steen die zowel redt als ten onder doet gaan.¹⁰⁷ De verworpen steen is ook een struikelsteen; iedereen die struikelt over Jezus, zal door Hem vermorzeld worden. De zinspelingen in Mattheüs 21,44 op de profetische teksten maken duidelijk dat er geen bescherming is voor de leiders die Jezus verwerpen, maar dat zij door Hem te gronde gericht zullen worden en dat hun einde spoedig zal komen. De redding van de ik-persoon in Psalm 118, waar Jezus op zinspeelt, betekent de dood van zijn vijanden. Daarom zullen de overpriesters en oudsten hetzelfde lot ondergaan als Babylon destijds zoals daarover gesproken wordt in het boek Daniël. Jeruzalem zal straks echter geen steen blijken te zijn, waar de Romeinen zich op zullen stukbijten.¹⁰⁸ De Joodse leiders zullen volksgenoten meesleuren in hun val, maar niet allen zullen struikelen. Zoals op de waarschuwing in Jesaja 8,14-15 een teken van hoop volgt voor Israël, zo zal er ook nu een rest zijn die door JHWH behouden zal worden.¹⁰⁹ De echo van Jesaja 8,14-15 is in de context van Jesaja 8 daarom ook meer dan alleen een waarschuwing. JHWH is niet alleen tot een steen van aanstoot, maar ook tot een heiligdom voor zijn volk. Bij Hem valt dus de beslissing en dat is een oproep om Hem te erkennen, ook in het werk van zijn Zoon, omdat daar de hoop ligt.¹¹⁰ Deze oproep tot sluit aan bij Jezus' woorden in Mattheüs 21,43 waaruit blijkt dat het koninkrijk niet meteen, maar in de toekomst weggenomen zal worden en zo de mogelijkheid tot inkeer betekent.

De aanwezige overpriesters en Farizeeën beseffen dat Jezus de twee gelijkenissen in 21,28-44 met het oog op hen gesproken heeft. Hij heeft hun vraag naar zijn bevoegdheid beantwoord door te laten zien dat Hij net als de profeten door JHWH gezonden is. Mattheüs noemt nu niet de overpriesters en oudsten, maar de overpriesters en Farizeeën. Wellicht waren zij samen met de overpriesters en oudsten bij het gesprek met Jezus in de tempel aanwezig.¹¹¹ Al eerder waren Farizeeën voornemens om Jezus te doden.¹¹² Niet lang na de confrontatie in de tempel trekken overpriesters en Farizeeën volgens Mattheüs ook samen op rondom de dood van Jezus (27,41.62). Mogelijk noemt Mattheüs juist hen hier omdat zij in de tijd van het schrijven van zijn evangelie een belangrijk front vormden tegenover de christelijke gemeente en daarmee het Joodse verzet tegen Jezus representeerden.¹¹³

Hoewel de overpriesters en Farizeeën begrijpen wat Jezus zegt, komen zij niet tot inkeer en weigeren zij ermee in te stemmen. Zij stellen hun snode plannen slechts uit vanwege de vele mensen die in verband met het aanstaande feest van Pesach in de stad aanwezig zijn en die Jezus evenals Johannes de Doper voor een profeet houden en Hem wel begroet hebben als degene die komt in de Naam van JHWH.¹¹⁴ Een oproer als gevolg van de openlijke arrestatie van Jezus zou kunnen leiden tot een Romeinse militaire interventie met verstrekkende gevolgen voor het gehele Joodse volk. Enkele dagen later zullen de Joodse leiders Jezus alsnog laten arresteren en de menigte samen met de Romeinen inschakelen bij de veroordeling en dood van Jezus.¹¹⁵ Zo bevestigen zij de verwerping van

---

¹⁰⁷ Rom. 9,33; 1 Petr. 2,6-8. Lanier, 'Stone', 746-47 wijst erop dat de metafoor van de steen in de Hebreeuwse literatuur ook tweeledig is; hij bouwt op, of doet struikelen. Voorafgaand aan de Babylonische ballingschap is de steen beeld voor het struikelen van Israël, daarna voor het herstel en de redding van Israël. De steen verwijst eerst naar JHWH, maar via de late profeten, de targoems, de Septuaginta en Qumran komt steeds meer een messiaanse koning in beeld.

¹⁰⁸ Mat. 22,7.

¹⁰⁹ Jes. 8,23ev.

¹¹⁰ Het verband dat Jezus in Mat. 21,37-44 legt tussen 'zoon' en 'steen' en betreft op zichzelf, sluit aan bij JHWH als 'steen' in Jes. 8,14 en laat ook op deze manier zien dat bij Jezus de beslissing valt.

¹¹¹ Osborne, *Matthew*, 792. Sommige Farizeeën maakten evenals andere overpriesters, Schriftgeleerden, Sadduceeën en oudsten deel uit van het Sanhedrin. VanderKam, *Introduction*, 185,188.

¹¹² Mat. 12,14.

¹¹³ Luz, *Matthew 21-28*, 43.

¹¹⁴ Mat. 16,14; 21,9.11.26; 26,2-5.

¹¹⁵ Mat. 26,47; 27,11.20.26.

de zoon zoals door Jezus aangekondigd. De gebeurtenissen in Mattheüs 21 vormen zo de aanloop naar de verdere escalatie van het conflict in de daaropvolgende hoofdstukken.

Conclusies

Jezus' gelijkenis over de slechte landbouwers uit Mattheüs 21,33-46 is in de kerkgeschiedenis geregeld ten nadele van het Joodse volk uitgelegd. Jezus' woorden over het wegnemen van het koninkrijk zouden betekenen dat het oude Israël heeft afgedaan. Volgens Jezus zou Gods koninkrijk verschuiven van het Joodse volk naar de niet-Joodse volken. In dit artikel heb ik door middel van een exegetische studie naar Mattheüs 21,33-46 gezocht naar een antwoord op de vraag wat in de context van Mattheüs 21,33-46 en het gehele evangelie naar Mattheüs de betekenis is van Jezus' woorden in Mattheüs 21,42-43 en welke implicaties deze hebben met het oog op de bezinning op een christelijke houding richting het Joodse volk.

In Mattheüs 21 bevindt Jezus zich in Jeruzalem, enkele dagen voordat Hij daar gevangengenomen en gekruisigd zal worden. Hij is door een enthousiaste menigte van volksgenoten in de stad verwelkomd als de langverwachte Zoon van David, die komt in de Naam van de Heer. Hij bezoekt de tempel, maakt daar schoon schip, geneest kreupelen en blinden en geeft onderwijs. Jezus' optreden en onderwijs roept weerstand op bij de overpriesters en oudsten van het volk en zij komen naar Hem toe met de vraag met welke bevoegdheid Hij 'deze dingen' doet. Het antwoord volgt in drie opeenvolgende gelijkenissen die onderling nauw verwant zijn. Het antwoord in Mattheüs 21,33-46 komt vanuit Israëls Schriften. Door het citeren van een fragment uit Psalm 118, waardoor de hoorders een wenk krijgen meer van de oorspronkelijke tekst in herinnering te brengen en daardoor de volle betekenis te ontdekken, aangevuld met verschillende zinspelingen op andere teksten, laat Jezus zien dat Hij met goddelijk gezag handelt. Zijn komst en optreden is de climax van Gods lange, geduldige weg met Israël, gericht op een relatie van wederkerige liefde. Net als vele voorgaande profeten heeft echter ook Jezus te maken met afwijzing door leiders van het volk. Dat zal Hem zelfs het leven kosten. Maar het laatste woord zal aan JHWH zijn, die zijn Zoon ongedacht zal verhogen. Dat zal de verwerping en ondergang betekenen van iedereen die evenals de overpriesters en oudsten Jezus niet erkent als Gods Zoon. JHWH is geduldig en zijn oordeel is de laatste optie, maar tegelijkertijd ook onafwendbaar voor wie zijn Zoon en daarmee zijn koningschap verwerpt. Niet iedereen zal Jezus echter verwerpen. Een lezing van Mattheüs 21,33-46 binnen het geheel van het boek laat zien dat er volksgenoten van Jezus zijn, die Hem erkennen als de beloofde Messias van Israël. Ook niet-Joden komen in beeld en ook zij zullen delen in het heil van Israëls God. Joden en niet-Joden zullen samen een gemeenschap vormen rondom Jezus, waarin de gehoorzaamheid, liefde en genade die kenmerkend is voor het koninkrijk van God, zichtbaar wordt. Mattheüs 21,43 geeft dus geen aanleiding tot de opvatting dat God zijn volk verworpen heeft, dat het oude Israël zou hebben afgedaan en dat er met betrekking tot Gods koninkrijk een verschuiving zou zijn van het Joodse volk naar de niet-Joodse volken. Jezus' woorden in Mattheüs 21,42-43 zijn niet alleen een constatering, maar juist ook een oproep aan allereerst zijn volksgenoten om Hem, vanuit het lezen van Israëls Schriften, te herkennen en erkennen als de Zoon van God.

Voor vragen met betrekking tot kerk en Israël vandaag betekent dit vanuit Mattheüs 21,33-46 dat God trouw blijft aan Israël, het volk dat Hij als eerste gekozen heeft en liefheeft. Jezus van Nazareth, de beloofde Messias, komt allereerst tot het Joodse volk en via hen tot de wereld. Daarmee is er een onopgeefbare verbondenheid van niet-Joodse volgelingen van Jezus met het Joodse volk in het algemeen en met Joden die Jezus van Nazareth belijden als de Messias van Israël in het bijzonder. Samen vormen zij de gemeenschap die de vruchten van het koninkrijk voortbrengt. Daarom is er

gesprek en ontmoeting nodig om samen de onmetelijke dimensies van Gods rijkdom in Jezus Christus te ontdekken en tot heel de volheid van Israëls God vervuld te worden.

De beste plaats voor die ontmoeting is rondom geopende Schriften. Uit deze studie blijkt dat een contextuele en intertekstuele benadering van belang is voor een antwoord op de vraag naar de betekenis van Jezus' woorden in Mattheüs 21,42-43. Deze methode heeft oog voor het grotere geheel van de tekst en de opbouw daarvan, de onderlinge verbondenheid van verschillende passages en hoe Israëls Schriften daarin doorklinken. Het blijkt zinvol te zijn om te luisteren naar echo's uit Israëls Schriften, oog te hebben voor allusies en te zoeken naar woordovereenkomsten. Daarbij is het van belang gebleken om meer te lezen dan alleen de woorden of gebeurtenissen waarnaar verwezen of waarop gezinspeeld wordt. Rondom geopende Schriften leren Joden en niet-Joden samen Israëls God, Israëls Schriften en elkaar verstaan.

Literatuur

- Anderson, G., 'Parables', in: Green, J. & Brown, J. (eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels, Second Edition* (Downers Grove: IVP, 2013), 651-662.
- Bar-Asher, M., 'Mishnaic Hebrew: An Introductory Survey', in: Katz, S. (ed.), *The Cambridge History of Judaism, Vol. 4: The late Roman-rabbinic period* (Cambridge: University Press, 2006), 369-400.
- Beale, G., & Carson, D., *Commentary on the New Testament use of the Old Testament* (Grand Rapids: Baker, 2007).
- Blomberg, C., *Interpreting the Parables* (Downers Grove: IVP, 1990).
- Calvin, J., *Commentary on a Harmony of the Evangelists Matthew, Mark, and Luke Vol. 3*, ed. W. Pringle (Bellingham: Logos, 2010).
- Carson, D. & Moo, D., *An Introduction to the New Testament* (Grand Rapids: Zondervan, 2005).
- Davies, W., & Allison, D., *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew Vol. 1* (London: T&T Clark, 2004).
- Davies, W., & Allison, D., *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew Vol. 3* (London: T&T Clark, 2004).
- France, R., 'By Their Fruits: Thoughts on the Metaphor of Fruit in the Bible', *Rural Theology* 11.1 (2013), 50-56.
- France, R., *The Gospel according to Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans, 1985).
- Fuhrman, J., 'The Use of Psalm 118:22-23 in the Parable of the Wicked Tenants', *EGLBS* 27 (2007), 67-81.
- Gale, A., 'The Gospel According to Matthew', in: Levine, A. & Brettler, M. (eds.), *The Jewish Annotated New Testament* (Oxford: University Press, 2011), 1-2.
- García Martínez, F., & Woude, A. van der, *De rollen van de Dode Zee* (Kampen: Ten Have, 2007)
- Hays, R., *Echoes of Scripture in the Gospels* (Waco: Baylor University, 2016).
- Henry, M., *Commentary on the whole Bible* (Peabody: Hendrickson, 1994).
- Hossfeld, F.L., & Zenger, E., *Psalms 3: A Commentary on Psalms 101–150* (Minneapolis: Fortress, 2011).
- Jeremias, J., *The Parables of Jesus* (London: SCM, 2003).
- Keener, C., *The Gospel of Matthew: A Socio-Rhetorical Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 2009).
- Kraus, H., *A Continental Commentary: Psalms 60–150* (Minneapolis: Fortress, 1993).
- Lanier, G., 'A Case for the Assimilation of Matthew 21:44 to the Lukan "Crushing Stone" 20:18, with Special Reference to P104', *TC: A Journal of Biblical Textual Criticism* 21 (2016), 1-18.

- Lanier, G., 'The Rejected Stone in the Parable of the Wicked Tenants: Defending the Authenticity of Jesus' Quotation of Ps. 118:22', *Journal of the Evangelical Theological Society* 56/4 (2013), 733-51.
- Luther, M. *Luther's Works Vol. 68*, eds. B. Mayes & C. Brown (Saint-Louis: Concordia, 2014).
- Luz, U., *Matthew 1-7: a commentary* (Minneapolis: Hermeneia, 2005).
- Luz, U., *Matthew 21-28: a commentary* (Minneapolis: Hermeneia, 2005).
- Metzger, B., *A textual commentary on the Greek New Testament, second edition* (New York: United Bible Societies, 1994).
- Notley, R. & Safrai, Z., *Parables of the Sages. Jewish Wisdom from Jesus to Rav Ashi* (Jerusalem: Carta, 2011).
- Osborne, G., *Matthew Vol. 1* (Grand Rapids: Zondervan, 2010).
- Stanton, G., *A Gospel for a new people. Studies in Matthew* (Louisville: John Knox, 1993).
- Stern, D., 'Midrash and Parables in the New Testament', in: Levine, A. & Brettler, M. (eds.), *The Jewish Annotated New Testament* (Oxford: University Press, 2011), 565-569.
- Turner, D., *Matthew* (Grand Rapids: Baker, 2008).
- Weren, W., 'The Use of Isaiah 5,1-7 in the Parable of the Tenants', *Biblica* 79 (1998), 1-26.